

Etnografiska Museet

Museihistoria

Etnografiska museet börjar sin historia genom de föremålssamlingar som skänktes till Kungliga Vetenskapsakademien vid dess grundande 1739 och som härefter även förvaltade samlingarna. Intresset för etnografika eller curiosa, som de kallades vid den här tiden, hade ökats genom de stora vetenskapliga resorna och fartygsexpeditionerna under 1700-talet. Flera av Carl von Linnés lärjungar hade till exempel samlat och hemfört etnografika från sina resor i världen samtidigt med sina naturalhistoriska samlingar.

Vetenskapsakademien innehade och förvaltade även zoologiska, botaniska och mineralogiska samlingar, vilka kom att ingå i det senare grundade Naturhistoriska Riksmuseet. År 1829 fick Vetenskapsakademien med Riks Musaei samlingar lokaler i det så kallade Westmanska huset vid Adolf Fredriks kyrkoplan. Intresset för etnografiska föremål hade växt sig allt starkare i Sverige och år 1834-35 blev den etnografiska samlingen utställd inom glas.

År 1841 upprättades i Riksmuseet en särskild vertebratavdelning. De etnografiska samlingarna överfördes till denna avdelning och uppställdes i ett särskilt rum i akademiens och riksmuseets dåvarande byggnad.

Etnografika samlades in under den svenska fregatten Eugenie's världsomsegling 1851-53 på initiativ av riksantikvarien B.E. Hildebrand, som tidigt hade förstått vikten av komparativt material för utveckling av arkeologin som vetenskap. Dessa hemförda samlingar stod under Vitterhetsakademiens beskydd, men lokaler saknades för att visa samlingarna och de förblev tills vidare nedpackade.

Vid slutet av 1860-talet framfördes för första gången offentligt behovet av ett separat etnografiskt museum. Detta skulle kunna skapas, ansåg man, genom att föra ihop Vetenskaps- och Vitterhetsakademiernas bägge etnografiska samlingar. Riksantikvarien B.E. Hildebrand, ledamot i de bägge akademierna, var drivande i frågan. Som vi kan se av arkivalierna skulle frågan om ett etnografiskt museum bli en huvudfråga även för Hildebrands kurskamrat från Uppsala Universitet, amanuensen vid Vitterhetsakademien, arkeologen Hjalmar Stolpe.

Grundandet år 1873 av ett antropologiskt sällskap, senare kallat Svenska sällskapet för Antropologi och Geografi (SSAG) fick med tidskriften Ymer stor betydelse för utvecklingen av etnografien som vetenskap. Genom att detta sällskap visade ett aktivt intresse för insamling av föremål, uppstod här ytterligare en institutionell samlare av etnografika.

För att till allmänheten få tillfälle att "lemna en åskådlig bild af seder och bruk hos jordens folk och utgöra en källa för vetenskapliga studier af mensklighetens kulturutveckling.." beslöt Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi att organisera en etnografisk utställning med Hjalmar Stolpe som ansvarig. Huvudsyftet var dock "att väcka intresse för bildandet af ett allmänt etnografiskt museum".

Den Allmänna Etnografiska Utställningen ägde rum 1878-79 i Arvfurstens Palats i Stockholm. Stolpe sammanställde katalogen i två delar: del I etnografisk öfversigt samt II Specialförteckning med 214 huvudnummer och mer än 6.200 specialnummer.

Amanuensen Hjalmar Stolpe gavs möjligheter genom ett resestipendium från Letterstedts stiftelse att öka sina kunskaper om etnografiska museer. Under sina resor i Europa besökte han 1880-81 ett mycket stort antal etnografiska museer. Arkivet har 12 anteckningsböcker, en mängd skisser och avgrändningar av museiföremål samt reseberättelser, brev och rapporter från denna resa.

I denna tid av vetenskapliga expeditioner gjorde ångfregatten Vanadis en världsomsegling. Hjalmar Stolpe fick tillfälle att följa med på denna resa som gick till Eldslandet, Peru, Marshallöarna, Japan, Thailand och Indien. Stolpes tio dagböcker i museets arkiv från Vanadisfärden 1883-85 vittnar om det stora samlandet som skedde under resan. Han hemförde inte mindre än 7.500 föremål och 700 fotografier av högsta kvalitet - glasplåtar som tagits av den medföljande fotografen Ekholm.

Väl hemkommen tog Stolpe itu med ett nytt arbete och 1886 skulle en ny stor utställning med de nyligen hemtagna föremålen stå klar för visning i Arffurstens Palats. I fyra salar samt vestibul ställdes samlingarna upp. De försågs med en katalog "Vägvisare till Vanadis-utställningen 1886" skriven av Hjalmar Stolpe.

Ännu hade inget etnografiskt museum sett dagens ljus. Men i arkivet finns dokument som visar att Stolpe och en honom närstående grupp arbetade för att påverka ledamöterna i riksdagen år 1889-90 att ge medel för ett sådant museum. Den 17 maj 1890 lade de fem ledamöterna i den "Etnografiska kommittén av 1889" fram sitt förslag till utlåtande rörande grundandet av ett etnografiskt museum. Detta förslag har en förhistoria. Hjalmar Stolpe hade vänner bland såväl Vetenskapsakademiens som Vitterhetsakademiens ledamöter. Så var dock inte fallet med några kollegor vid Naturhistoriska riksmuseet. Professor F.A.Smitt, intendent vid museets vertebratavdelning hade inte samma uppfattning om behovet av ett separat etnografiskt museum. Hans tryckta "Några ord om det begärda anslaget till Riksmusei etnografiska samling" återfinns bland Stolpes handlingar. Inlagd i broschyren finns Stolpes handskrivna sexsidiga "anmärkningar till Prof. Smitts broschyr om Riksmusei etnografiska samling af år 1889."

I Stolpes arkiv finns koncept till ett brev till Axel Key i ärendet daterat 8 maj 1889 med en utredning om arvoden för "Vetenskapliga biträden". Det framgår att arvodesfrågan var en tung post i ett eventuellt anslag för en ny etnografisk avdelning eftersom det även begärdes medel för en intendenttjänst för den nya avdelningen.

Vidare återfinns ett "PM om de etnografiska samlingarnas behov av lokal", en "Översikt över statsanslag 1890 för afd.I och II 11.290 kronor", "De viktigaste data i etnografiska museets historia (1841-1889)" om 8 sidor, samt "SSAGs förslag för ett självständigt etnografiskt museum af 17 maj 1890" och med en budget på 11.000 kr".

Av arkivalierna kan man sluta sig att inget hände i frågan trots ansträngningarna. Men tiden arbetade för gruppen. Inför 1897 år riksdag görs ett nytt försök att få ett museum. Nu tar man pressen till hjälp. I flera av huvudstadens dagstidningar finns upprop om det stora behovet av ett nytt etnografiskt museum.

I arkivet finns dokument som visar att Stolpe och en honom närstående grupp arbetade för att påverka ledamöterna i riksdagen år 1889-90 att ge medel för ett sådant museum.

Den 17 maj 1890 lade de fem ledamöterna i den "Etnografiska kommittén av 1889" fram sitt förslag till utlåtande rörande grundandet av ett etnografiskt museum.

Etnografiska museet skapas

Först år 1900 inrättades en avdelning för samlingarna likställd med riksmuseets övriga avdelningar - den etnografiska - och med en föreståndare, Hjalmar Stolpe. Lokalerna som ställdes till förfogande låg på Wallingatan 1 i kvarteret Grönlandet södra. Av arkivalierna framgår det att en stor aktivitet sätts igång. Föremål och inventarier inventeras och överlämnas, måleriarbete sätts igång, depositionslistor skrivs, kontrakt upprättas och uppgifter om lokalernas yta begärs från "den af Akademiens Förvaltningsutskott och Riksmuseets intendenters tillsatta byggnadskommittén" 1901 samt en skiss över utställningsytan i det blivande museet. Riksmusei Etnografiska samling med föremål från Asien och Fornamerika visades på Kungsgatan 30, 4 tr upp och hölls öppen för allmänheten måndagar och torsdagar 12-2 em. I inspektionsberättelsen förväntar man att övriga samlingar skall kunna visas för allmänheten från maj månad 1902, men på grund av dels "ett derefter under oktober månads utförd, vidlyftigare reparationsarbete /omläggning af trappan till öfre våningen och igensättning af den derinvid varande dörren till gården/, dels av Intendentens i september förestående afresa i offentligt uppdrag till Förenta Staterna, kunde afdelningen I ej öppnas för allmänheten förrän med innevarande års ingång". Arkivalierna visar att inspektion genomfördes en gång om året och inspektionsberättelser återfinns i arkivet för åren 1901-02, 1902-03, 1903-04.

Då Naturhistoriska riksmuseet år 1914-15 flyttade till nybyggda lokaler i Frescati, förblev den etnografiska avdelningen kvar på sin dåvarande plats, Wallingatan 1. Under den tid som förflutit sedan riksmuseets övriga avdelningar flyttades till Frescati, hade den etnografiska avdelningens särställning i förhållande till dessa framträtt allt starkare. Utvecklingen hade i realiteten gått därhän, att i förvaltningshänseende ingen reell gemenskap längre fanns mellan den etnografiska och de övriga avdelningarna annat än att de samtliga var underställt Vetenskapsakademien. Men bygnadsfrågan tycks ha varit en av de största problemen att lösa för många av museets chefer.

Efter riksdagsbeslut 1930 flyttade avdelningen till fd Kungliga Livregementets Dragoners kasernområde på norra Djurgården. Den 1 juli 1935 inrättades, såsom självständig institution under Vetenskapsakademien, Statens etnografiska museum. Museets föreståndare, med titeln professor, var även skyldig att meddela undervisning i allmän och jämförande etnografi vid Stockholms Högskola/Universitet. Kasernbyggnaderna på norra Djurgården byggdes om till museilokaler och 1938 öppnades utställningarna för allmänheten.

Sambandet med Vetenskapsakademien och Naturhistoriska Riksmuseet upphörde den 30 juni 1966, då museet blev en egen institution med namnet Etnografiska museet, med en styrelse utsedd av Kungl. Majestät. Samtidigt upphörde även den direkta anknytningen till Stockholms Universitet. Den kamerala förvaltningen sköttes av Naturhistoriska Riksmuseet fram till och med den 30 juni 1972.

Planerna på att riva de gamla kasernbyggnaderna och bygga ett modernt museum hade funnits sedan inflyttningen på 30-talet. Kungl. Maj:t gav våren 1972 uppdrag till Byggnadsstyrelsen att utföra förberedande projektering för nybyggnad. Nedpackning av samtliga föremål och arkivalier inleddes under augusti 1975 och utflyttning skedde successivt. De gamla kasernerna revs och ett nytt hus byggdes vid

Museivägen. Inflyttning skedde successivt från augusti 1978. Museet öppnades för allmänheten i november 1980.

1988 bytte myndigheten namn till Folkens Museum Etnografiska.

I och med att en ny myndighet, Statens museum för Världskultur, bildades år 1999 upphörde Folkens Museum Etnografiska att vara självständig myndighet. År 2001 återtog museet sitt tidigare namn, Etnografiska museet. Myndigheten består av ett ledningskansli och fyra museer, Etnografiska museet, Medelhavsmuseet, Världskulturmuseet och Östasiatiska museet.

Arkivets uppbyggnad

Museets tidigare anknytning till Vetenskapsakademien gör att protokoll och delar av räkenskaperna står att finna i Kungliga Vetenskapsakademiens arkiv. I museets arkiv finns myndighetens protokoll från 1966, koncept till akademiskrivelse från åren 1904-1953 koncept till utgående skrivelser 1917-1967. Från mitten av 50-talet börjar man upprätta register över korrespondensen, men den ordnas fortfarande i bokstavsordning.

Etnografiska museets chefer var själva del av vetenskapkollektivet. Deras efterlämnade handlingar består därför av myndighetschefens ämbetsskrivelser men även av forskningsmaterial från fältresor och expeditioner. I och med avskiljandet av museichefskapet från professuren i allmän och jämförande etnografi vid Stockholms Universitet 1966 betydde det att forskningen kom att förläggas vid universitetsinstitutionen. Därmed har sådana arkivalier minskat i omfattning.

En stor del av arkivalierna är direkt knutna till föremålen och dess katalogisering. Ett aktomslag i form av en mapp med titeln "handlingar från Kungl. Vetenskapsakademien" innehåller en rosa mapp med titel "Curiosa, eller Samling af Antiquiteter, Konststycken, Klädedrägter, Vapen, Hushållsredskap og andre utensilier från alla delar af werlden, of förwarade i Kongl. Wettenskaps Academiens Museum.-" Det finns en möjlighet att denna förteckning är uppförd av Olof Petter Swartz, intendent vid Akademien från år 1807. Den har inget datum, men föremålen som förtecknats är inkomna under 1762-1801. Detta skulle alltså enligt vad vi hittills känner till vara museets första katalog.

I arkivet fanns dessutom två handskrivna förteckningar över föremål upprättade 1894, en som omspannar 1880-1894 kallad "Diverse rörande Curiosa" omfattande 12.907 förtecknade föremål samt en "Förteckning på Samlare och Gifvare till Museet", utan datum, men troligen även den upprättad 1894. Därefter gjordes en "Tabell öfver Museets tillökning af nummer" som sträcker sig från 1850 till 1898 omfattande 15.839 nummer.

Sven Hedins arkiv

Sven Hedins arkiv överfördes som deposition i slutet av 1972 till Riksarkivet av Sven Hedins Stiftelse. Arkivet omfattar ca 50 hyllmeter och de dominerade serierna är dagböcker, manuskript samt korrespondens. Merparten av arkivet är uppordnat och förtecknat. Till Stiftelsens arkiv hör även personarkiv från dem som deltog i de vetenskapliga expeditionerna. Museet har handlingar efter sådana personer som borde införlivas med de på Riksarkivet deponerade arkiven.

Uppordningen av Statens etnografiska museums arkiv.

För perioden fram till 30 juni 1966 inleddes arbetet med uppordningen av arkivhandlingar av fil kand Inger Carlsson. Arbetet fortsattes av fil kand Jan-Olof Montelius som i januari 1975 uppförde en arkivförteckning över i huvudsak myndighetens arkiv. Efter det att allt mer av museets föremålssamlingar kommit in i museet efter inflyttningen till den nya byggnaden 1980 kom även arkivalier som förvarats tillsammans med dem in i arkivet. Så kom till exempel efterlämnade handlingar från personer som donerat föremål under tidigt 1900-tal fortlöpande in till arkivet. Forskningsmaterial från tidigare museichefer tillika professorer har också arkivlagts. Arbetet sköttes av arkivarien Irene Svensson till år 2002. Några senare museichefers och tjänstemäns handlingar återstår att arkivlägga.

Trots byte av huvudman och namn har museet ett historiskt flöde som in bör brytas. Det är naturligt att förvaltningsmässigt betrakta arkivet som en enhet. Det beslutades, i samtal med Riksarkivet, att museets arkiv, oberoende av byten av huvudman och namn, var ett enda arkiv med en obruten arkivförteckning. Arkivarien Ulrika Andersson uppdaterade och sammanslog de båda tidigare arkivförteckningarna år 2005.

Stockholm april 2007

Anne Murray
Intendent